

Ništavost ženidbe u svjetlu *Amoris laetitia*: očekivanja i izazovi za sudski pastoral

JOSIP ŠALKOVIĆ* – ELIZABETA TURČEK**

• <https://doi.org/10.31823/d.29.4.2> •

UDK: 348:272-45 • Izvorni znanstveni rad

Primljeno: 17. travnja 2021. • Prihvaćeno: 20. prosinca 2021.

Sažetak: *Neki od ostavljenih, rastavljenih i razvedenih vjernika dvoje o valjanosti svoje ženidbe ili su uvjereni u njezinu ništavost. Za takve slučajeve kanonsko pravo predviđa parnicu za proglašenje ništavosti ženidbe (kann. 1671 – 1691). Papa Franjo proveo je 2015. godine reformu kanonskoga postupka za parnice proglašenja ništavosti ženidbe. Tema »ništavost ženidbe« u ovom radu promatra se u svjetlu posinodalne apostolske pobudnice pape Franje *Amoris laetitia* iz 2016. godine. U broju 244 pobudnice temi ništavosti ženidbe pristupa se pod provedbenim vidom nedavne reforme kanonskoga postupka, posebno glede potrebe provođenja »posebnoga razlučivanja« bračnih situacija u predprocesnoj ili pastoralnoj istrazi radi pripreme parnice.*

Ključne riječi: *ništavost ženidbe, pobudnica *Amoris laetitia*, predprocesna ili pastoralna istraga, obavijesna, savjetnička i posrednička služba, sudski pastoral.*

Uvod

Naslov rada, *Ništavost ženidbe u svjetlu pobudnice *Amoris laetitia*: očekivanja i izazovi za sudski pastoral*, bio je jedan od naslova izlaganja na Teološko-pastoralnom seminaru za svećenike Đakovačko-osječke nadbiskupije *Amoris laetitia* – otvorena pitanja i problemi, ili kako ispravno čitati pobudnicu? održanom 10. rujna 2019. godine u Đakovu.

Naslov rada živo povezuje ženidbeno i procesno kanonsko pravo s pastoralom. Povezivanje kanonskoga prava i pastoralala unutar teme ništavosti ženidbe u posljednje vrijeme u

* Prof. dr. sc. Josip Šalković, Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Vlaška 38, p. p. 432, 10 000 Zagreb, Hrvatska, josip.salkovic@gmail.com

** Elizabeta Turček, mag. theol., Međubiskupijski sud prvoga stupnja u Zagrebu, Kaptol 31, 10 000 Zagreb, Hrvatska, elizabeta.turcek@gmail.com

kanonskoj literaturi naziva se »sudski pastoral«¹. Riječ je o području specifičnoga djelovanja pastoralna braka i obitelji u kojem posebnu zadaću po povjerenoj crkvenoj službi imaju pastiri (usp. kann. 389, § 1; 529, § 1; 1063 – 1064)² te druge osobe prikladne, po mišljenju mjesnoga ordinarija, za provedbu predprocesne ili pastoralne istrage za proglašenje ništavosti ženidbe.³ Obavljajući povjerenu crkvenu službu, pastiri (biskup, župnik, župni upravitelj, župni vikar, rektor crkve, kapelan, ispovjednik) i drugi dionici pastoralna braka i obitelji susreću se s ostavljenim, rastavljenim i razvedenim vjernicima, a neki od njih dvoje o valjanosti svoje ženidbe ili su uvjereni u njezinu ništavost. Problematici ostavljenih, rastavljenih i razvedenih vjernika može se pristupiti s različitih polazišta ili aspekata: sociološkoga, psihološkoga, teološkoga, pravnoga itd. Opravdano je postaviti pitanje na koji način kanonsko pravo ide ususret vjernicima koji dvoje o valjanosti svoje ženidbe ili su uvjereni u njezinu ništavost. Odgovor na to pitanje nalazimo u vrlo starom pravnom institutu, u parnici za proglašenje ništavosti ženidbe (usp. kann. 1671 – 1691), koja je nedavno bila predmetom zakonodavne reforme.

Papa Franjo proglasio je 8. rujna 2015. godine dva motuproprija kojima je reformirao kanonski postupak za parnice proglašenja ništavosti ženidbe. Motuproprijem *Blagi sudac Gospodin Isus* (*Mitis Iudex Dominus Iesus*) učinjena je reforma Zakonika kanonskog prava koji vrijedi za vjernike latinskoga obreda,⁴ a motuproprijem *Blagi i milosrdni Isus* (*Mitis et misericors Iesus*) učinjena je reforma Zakonika kanona istočnih Crkava koji vrijedi za vjernike istočnih obreda.⁵ Odredbe obaju motuproprija

¹ Usp. M. J. ARROBA CONDE, C. IZZI, *Pastorale giudiziaria e prassi processuale nelle cause di nullità del matrimonio*, Milano, 2017., 32–34. O povezanosti pravne dimenzije i pastoralna obitelji u svjetlu pobudnice *Amoris laetitia* vidi: H. FRANCESCHI, *La dimensione giuridica nella pastorale familiare alla luce dell'Amoris Laetitia*, u: RAZNI AUTORI, *Diritto canonico e Amoris laetitia*, Città del Vaticano, 2019., 25–47.

² Usp. *Codex Iuris Canonici*, auctoritate Ioannis Pauli II promulgatus, u: AAS 75(1983.)II, 1–317.; hrvatski prijevod: *Zakonik kanonskoga prava*, proglašen vlašću pape Ivana Pavla II., s izvorima, Zagreb, 1996. (= važeći Zakonik).

³ O osobama prikladnim po mišljenju mjesnoga ordinarija više vidi u: FRANCISCUS, *Litterae apostolicae motu proprio datae Mitis Iudex Dominus Iesus quibus canones Codicis Iuris Canonici de causis ad matrimonii nullitatem declarandam reformantur, Regole procedurali*, u: AAS 107(2015.), 967–970. *Regole procedurali* (*Način postupanja*) slijedi nakon izmijenjenih kanona 1671–1691, čini s njima jedno tijelo i ima istu pravnu važnost.

⁴ Usp. FRANCISCUS, *Litterae apostolicae motu proprio datae Mitis Iudex Dominus Iesus quibus canones Codicis Iuris Canonici de causis ad matrimonii nullitatem declarandam reformantur*, u: AAS 107(2015.), 958–967. (= MIDI). Komentar motuproprija na hrvatskom jeziku vidi: S. ZEC, *Mitis Iudex Dominus Iesus. Blagi sudac Gospodin Isus. Komentar i primjena*, Zagreb, 2017.

⁵ Usp. FRANCISCUS, *Litterae apostolicae motu proprio datae Mitis et misericors Iesus quibus canones Codicis Canonum Ecclesiarum Orientalium de causis ad matrimonii nullitatem declarandam reformantur*, u: AAS 107(2015.), 946–954. *Regole procedurali*, u: AAS 107(2015.), 954–957.

stupile su na snagu 8. prosinca 2015. godine. Reforma kanonskoga postupka išla je za tim da se vjernicima omogući lakši pristup sudovima, da se pojednostavi postupak i da se brže dolazi do utvrđivanja istine o svetom vezu.⁶

Reforma kanonskoga postupka provedena je između dviju biskupskih sinoda, tj. nakon III. opće izvanredne skupštine biskupa održane od 5. do 19. listopada 2014. godine,⁷ a prije XIV. opće redovite skupštine Biskupske sinode održane od 4. do 25. listopada 2015. godine u Rimu.⁸ Riječ je o biskupskim sinodama koje su razmotrile

⁶ O reformi kanonskoga postupka na hrvatskom jeziku vidi: V. BLAŽEVIĆ, Pojednostavljenje i ubrzavanje kanonskog postupka za utvrđivanje ništavosti ženidbe, 16. rujna 2015., dostupno na: www.vjeraidjela.com/pojednostavljenje-i-ubrzavanje-kanonskog-postupka-za-utvrđivanje-nevaljanosti-ženidbe (13. 12. 2019.); L. BOLJAT, Kraći ženidbeni postupak pred biskupom, 9. prosinca 2015., dostupno na: mszg.hr/wp-content/uploads/2016/05/Kra%C4%87i-%C5%BEidbeni-postupak-pred-biskupom.pdf (22. 8. 2019.); L. BOLJAT, J. ŠALKOVIĆ, *Priručnik za provedbu pastoralne istrage i pripremu parnice proglašenja ništavosti ženidbe*, Zagreb, 2016.; T. ĐUKEZ, Nova reforma ženidbenog postupka, u: *Vjesnik Đakovačko-osječke nadbiskupije i Srijemske biskupije* 146(2018.)1, 52–55.; ISTI, Kriza braka, rastava i crkveni ženidbeni postupak, u: *Vjesnik Đakovačko-osječke nadbiskupije i Srijemske biskupije* 146(2018.)2, 69–72.; ISTI, Predprocesna ili pastoralna istraga, u: *Vjesnik Đakovačko-osječke nadbiskupije i Srijemske biskupije* 146(2018.)3, 73–76.; I. IVANKOVIĆ RADAK, Reforma kanonskog postupka proglašenja ništavosti ženidbe. Promjene u redovitom postupku, u: *Obnovljeni život* 71(2016.)4, 501–513.; ISTI, Što se mijenja u redovitom sudskom postupku proglašenja ništavosti ženidbe?, 9. prosinca 2015., dostupno na: mszg.hr/wp-content/uploads/2016/05/%C5%A0to-se-mijenja-u-redovitom-postupku-progla%C5%A1enja-ni%C5%A1tavosti-%C5%BEidbe.pdf (22. 8. 2019.); MEĐUBISKUPIJSKI SUDOVI U ZAGREBU, Osvrt na informiranje medija o reformi kanonskog postupka za parnice proglašenja ništavosti ženidbe, 15. rujna 2015., dostupno na: mszg.hr/osvrt-na-informiranje-medija-o-reformi-kanonskog-postupka-za-parnice-proglašenja-nistavosti-ženidbe (22. 8. 2019.); Ozbiljna i temeljita priprava za ženidbu – najučinkovitije sredstvo za sprječavanje rastave i ništavosti, intervju s dr. Josipom Šalkovićem, sudskim vikarom Međubiskupijskoga suda I. stupnja u Zagrebu, u: *Glas Koncila* 54(2015.)49(2163), 6–7.; S. ZEC, *Mitis Iudex Dominus Iesus. Blagi sudac Gospodin Isus. Komentar i primjena*.

⁷ Više vidi: SINODO DEI VESCOVI, III assemblea generale straordinaria, Le sfide pastorali sulla famiglia nel contesto dell'evangelizzazione, *Documento preparatorio*, Città del Vaticano, 2013.; dostupno na: www.vatican.va/roman_curia/synod/documents/rc_synod_doc_20131105_iii-assemblea-sinodo-vescovi_it.html (22. 11. 2019.); SINODO DEI VESCOVI, III assemblea generale straordinaria, Le sfide pastorali sulla famiglia nel contesto dell'evangelizzazione, *Instrumentum laboris*, Città del Vaticano, 2014.; dostupno na: www.vatican.va/roman_curia/synod/documents/rc_synod_doc_20140626_instrumentum-laboris-familia_it.html (22. 11. 2019.).

⁸ Više vidi: SINODO DEI VESCOVI, XIV ASSEMBLEA GENERALE ORDINARIA, La vocazione e la missione della famiglia nella Chiesa e nel mondo contemporaneo, *Instrumentum laboris*, Città del Vaticano, 2015., dostupno na: www.vatican.va/roman_curia/synod/documents/rc_synod_doc_20150623_instrumentum-xiv-assembly_it.html (22. 11. 2019.); SINODO DEI VESCOVI, XIV ASSEMBLEA GENERALE ORDINARIA, La vocazione e la missione della famiglia nella Chiesa e nel mondo contemporaneo, *Relazione finale del Sinodo dei vescovi al Santo Padre Francesco*, Città del Vaticano, 2015., dostupno na: www.vatican.va/roman_curia/synod/documents/rc_synod_doc_20151026_relazione-finale-xiv-assemblea_it.html (22. 11. 2019.).

stanje u kojem se nalaze obitelji u današnjem svijetu. Bila je to prigoda za širenje pogleda i oživljavanje svijesti o važnosti braka i obitelji. Sinodski hod upozorio je na potrebu da se u krize, tjeskobe i poteškoće bračnoga i obiteljskoga života pokuša unositi svjetlo. Plod je sinodskoga hoda i posinodalna apostolska pobudnica o ljubavi u obitelji *Amoris laetitia*, koju je donio papa Franjo 19. ožujka 2016. godine, a upućena je biskupima, prezbiterima i đakonima, kršćanskim supruzima i svim vjernicima laicima.⁹

Promišljajući o sadržaju pobudnice *Amoris laetitia*, opravdano je istražiti čini li ona po pitanju ništavosti ženidbe neke važne iskorake, otvara li pitanja i probleme ili upućuje na to kako je pravilno čitati kad govori o ništavosti ženidbe. Kako bi se odgovorilo na postavljeno pitanje, u prvom dijelu rada propituje se sadržaj pobudnice *Amoris laetitia* koji govori o ništavosti ženidbe, u drugom dijelu rada donosi se prikaz očekivanja i pravno-pastoralnih izazova na biskupijskoj ili međubiskupijskoj razini glede ništavosti ženidbe nakon donošenja pobudnice *Amoris laetitia*, a u trećem dijelu donosi se prikaz očekivanja i pravno-pastoralnih izazova na župnoj razini.

1. Tema »ništavost ženidbe« u pobudnici *Amoris laetitia*

Zbog bogatih plodova dviju spomenutih biskupskih sinoda pobudnica *Amoris laetitia* u sebi skriva brojne i različite teme. Sam papa Franjo u broju 7 preporučuje da se tekst pobudnice ne čita površno i žurno, nego da se strpljivo i pažljivo produbljuje, tražeći one dijelove koji odgovaraju konkretnim potrebama obitelji i onima koji se bave obiteljskim pastoralom. Tako i svi oni koji se bave »sudskim pastoralom« mogu u pobudnici naći mjesta koja se odnose na ništavost ženidbe. Tema ništavosti ženidbe u pobudnici *Amoris laetitia* izričito se spominje samo u broju 244, što je s aspekta kanonskoga prava razumljivo jer pobudnica po svojoj naravi nije zakonodavni tekst kojim se uređuje pravni institut »parnice za proglašenje ništavosti ženidbe«, nego je to za latinsku Crkvu Zakonik kanonskoga prava iz 1983. godine.

⁹ Usp. FRANCISCUS, *Adhortatio apostolica post-synodalis Amoris laetitia* Episcopis Presbyteris Diaconis Personis Consecratis Christianis Coniugibus omnibus Christifidelibus de Amore in Familia, u: AAS 108(2016.), 311–446.; hrvatski prijevod: FRANJO, *Amoris laetitia – Radost ljubavi. Posinodalna apostolska pobudnica upućena biskupima, prezbiterima i đakonima, kršćanskim supruzima i svim vjernicima laicima o ljubavi u obitelji*, Zagreb, 2016. (= pobudnica *Amoris laetitia* ili AL). O novom pristupu pastoralu obitelji u svjetlu *Amoris laetitia* vidi: RAZNI AUTORI, *Per una nuova cultura pastorale. Il contributo di Amoris laetitia*, A. Autiero (ur.), Milano, 2019.; M. GRONCHI, *Amoris laetitia. Una lettura dell'Esortazione apostolica postsinodale sull'amore nella famiglia*, Milano, 2016.; RAZNI AUTORI, *Nulla è più esigente dell'amore. La famiglia e le sfide di Amoris laetitia*, G. Alcamo (ur.), Milano, 2017.; L. M. SISTACH, *Come applicare »l'Amoris laetitia«*, Città del Vaticano, 2017.

Broj 244 pobudnice *Amoris laetitia* nalazi se u VI. poglavlju naziva: *Neke pastoralne perspektive*, u tematskom naslovu: *Unositi svjetlo u krize, tjeskobe i teškoće*, u podnaslovu: *Praćenje nakon prekida i rastave*. Smještanje teme ništavosti ženidbe u VI. poglavlje upozorava na to da se i toj problematici treba pristupiti u kontekstu novih pastoralnih izazova, odnosno u perspektivi tzv. »posebnoga razlučivanja u pastoralnoj istrazi«. Doista, za neke vjernike koji su proživjeli nesretno ženidbeno iskustvo provjera nevaljanosti ženidbe predstavlja put kojim treba ići, odnosno može unijeti svjetlo u tjeskobe i krize nakon prekida bračnoga zajedništva.

Sadržaj broja 244 može se promatrati pod dvjema točkama (dvama dijelovima): 1. podsjećanje na provedenu reformu kanonskoga postupka, 2. poziv biskupskim ordinarijatima na provedbu reforme kanonskoga postupka.

U prvom dijelu broja 244 papa Franjo podsjeća na razloge koji su doveli do zakonodavne reforme, spominjući da je »veliki broj sinodalnih otaca istaknuo nužnost pojednostavljivanja i ubrzavanja postupka za priznavanje slučajeva ništavosti«¹⁰. U završnom izvješću III. izvanredne sinode biskupa – *Relatio Synodi*, u broju 48 problematika ženidbenih sudova i postupaka za proglašenje ništavosti ženidbe bila je sažeta na sljedeći način:

»Velik broj sinodskih otaca naglasio je potrebu da postupci za utvrđivanje slučajeva ništavosti ženidbe budu pristupačniji i brži, po mogućnosti potpuno besplatni. Predložili su, među ostalim: ukidanje potrebe za dvostrukom jednakom presudom; mogućnost određivanja upravnoga puta pod odgovornošću dijecezanskoga biskupa; kratki postupak koji treba pokrenuti u slučaju očite ništavosti. Neki sinodski oci ipak su se izjasnili protiv tih prijedloga jer su smatrali da ne bi jamčili pouzdano suđenje. Treba naglasiti da je u svim tim slučajevima riječ o utvrđivanju istine o valjanosti ženidbenoga veza. Prema drugim prijedlozima, u utvrđivanju valjanosti sakramenta ženidbe trebalo bi ispitati ulogu koju vjera ima kod osoba koje stupaju u brak, postojano naglašavajući da je među krštenima valjana ženidba uvijek sakrament.«¹¹

Kao razlog potrebe reforme papa Franjo u pobudnici *Amoris laetitia* navodi i da su »ti (su) postupci zbog svoje sporosti naporni i mučni za stranke«¹². No dva nedav-

¹⁰ AL, br. 244.

¹¹ SINODO DEI VESCOVI, III assemblea generale straordinaria, Le sfide pastorali sulla famiglia nel contesto dell'evangelizzazione, *Relatio Synodi*, Città del Vaticano, 2014. Dostupno na: www.vatican.va/roman_curia/synod/documents/rc_synod_doc_20141018_relatio-synodi-familia_it.html (22. 11. 2019.).

¹² AL, br. 244. Prema odredbi kan. 1453, sudci i sudovi trebaju se brinuti da što prije, uz poštovanje pravednosti, završe sve parnice tako da na sudu prvoga stupnja parnice ne traju duže od godinu

na dokumenta koji se bave tim pitanjem, tj. motuproprij *Blagi sudac Gospodin Isus* i motuproprij *Blagi i milosrdni Isus* – kaže Papa – »dovela su do pojednostavljenja postupka za moguće proglašenje ništavosti ženidbe«¹³. Osim pojednostavljenja postupka, papa Franjo naglašava da je motuproprijima želio »jasno izraziti da je biskup u svojoj Crkvi, u kojoj je postavljen za pastira i poglavara, samim time sudac među vjernicima koji su mu povjereni«¹⁴. U *Uvodu* motuproprija *Blagi sudac Gospodin Isus* papa Franjo preporučuje, i u velikim i u malim biskupijama, da biskupi pokažu »znak *preobrazbe* crkvenih struktura te da svoju sudsku službu u ženidbenoj materiji ne prepuste u potpunosti uredima kurije. To posebno neka vrijedi u kraćem postupku koji se ustanovljuje radi rješavanja očitih slučajeva ništavosti ženidbe.«¹⁵

Iako pobudnica *Amoris laetitia* nije zakonodavni tekst za parnicu proglašenja ništavosti ženidbe, drugi dio broja 244 ipak je važan za temu ništavosti ženidbe jer stavlja naglasak na provedbu reforme kanonskoga postupka na razini biskupija i to riječima:

»provedba tih dokumenata stoga je važna dužnost biskupskih ordinarijata, koji su pozvani sami prosuditi određene slučajeve i na svaki način vjernicima omogućiti lakši pristup pravdi. To, pak, traži pripremu dostatnog osoblja, koje čine svećenici i laici, kojima je bavljenje tom crkvenom službom prioritet. Zato je unutar obiteljskog pastoralara potrebno rastavljenim osobama i parovima u krizi staviti na raspolaganje obavijesnu, savjetničku i posredničku službu koja će primati i stranke u prethodnoj istrazi u postupku poništenja ženidbe.«¹⁶

dana, a na sudu drugoga stupnja duže od šest mjeseci. Međutim predviđeni rokovi ne mogu se ostvariti u svim parnicama. Naime iz sudske prakse proizlazi da završetak parnice ponekad ovisi i o njezinoj pripremi. Nadalje, dužina postupka ovisi o težini slučaja, o broju dokaza što ih treba izvesti i svjedoka koje treba preslušati, a posebno o suradnji samih stranaka u postupku i svjedoka, o potrebi provođenja vještačenja, prijevoda ili preslušavanja u inozemstvu i sl. Do produženja postupka dolazi, nažalost, i zbog nedovoljne ekipiranosti crkvenih sudova. Stoga, kad se govori o roku trajanja parnice, treba uzeti u obzir sve navedene okolnosti. Pitanje o roku završetka parnice jedno je od najčešćih pitanja što ih crkvenim sudovima postavljaju vjernici koji se zanimaju za parnicu proglašenja ništavosti ženidbe. Vidi: MEĐUBISKUPIJSKI SUDOVI U ZAGREBU, Najčešća pitanja sudu. Dostupno na: mszg.hr/najcesca-pitanja-sudu (16. 12. 2019.).

¹³ AL, br. 244.

¹⁴ MIDI, Uvod, br. III.

¹⁵ *Isto*.

¹⁶ AL, br. 244. U prijevodu br. 244 pobudnice *Amoris laetitia* s talijanskoga jezika izričaj »la causa per la dichiarazione di nullità del matrimonio« preveden je na hrvatski jezik s »postupak poništenja ženidbe«, što je kanonskoppravno pogrešno. Crkva u parnicama proglašenja ništavosti ženidbe nema ovlast »poništiti sklopljanje sakramenta ženidbe«, nego ima ovlast nevaljano sklopljenu ženidbu proglasiti

Pobudnica dakle potiče provedbu reforme kanonskoga postupka na način da se uspostave strukture i formiraju osobe za provedbu *predprocesne* ili *pastoralne istrage* koja se može odvijati unutar župnih ili biskupijskih ili međubiskupijskih struktura.¹⁷ Pred biskupijske ordinarijate stavlja se zadaća da idu ususret vjernicima koji dvoje o ništavosti ženidbe, pruže im znakove Božje prisutnosti i blizine, prate ih na putu ozdravljenja, a početak blizine, pomoći i pratnje jest *savjetodavni razgovor* koji pastir ili druga mjerodavna osoba ili crkveni odvjetnik obavlja sa zainteresiranim vjernikom prije pokretanja sudskoga postupka radi »posebnoga razlučivanja« postoji li *pravni temelj*, odnosno postoji li osnova za pokretanje parnice.¹⁸ Svrha je dakle savjetodavnoga razgovora upoznati situaciju vjernika, predložiti put, pripremiti parnicu ako postoji pravni temelj i razmotriti mogućnosti dokazivanja, prikupiti korisne elemente kako bi ženidbeni drugovi ili njihov zastupnik pred mjerodavnim sudom mogli pokrenuti parnicu te istražiti jesu li stranke suglasne u traženju ništavosti i dr.

Da bi *obavijesna, savjetnička i posrednička* služba u biskupijama bila što kvalitetnija, reforma kanonskoga postupka zahtijeva uspostavu struktura i formaciju osoba¹⁹ za provedbu *predprocesne* ili *pastoralne istrage*. Reforma kanonskoga postupka, kao i pobudnica *Amoris laetitia*, ide za tim da se osigura više razina, više mogućnosti posebnoga razlučivanja radi pripreme parnice za proglašenje ništavosti ženidbe: a) obraćanje vjernika vlastitom župniku ili župniku vjenčatelju ili drugom svećeniku (prva razina);²⁰ b) obraćanje vjernika specijaliziranom tijelu ili osobama (druga

nevaljanom. Termin »poništaj« braka dolazi iz zakonodavstva Republike Hrvatske, o čemu više vidi: D. HRABAR, Poništaj braka – prijepori kanonskog i obiteljskopopravnog pogleda, u: RAZNI AUTORI, *Ništavost ženidbe: procesne i supstantivne teme*, Zbornik radova II. znanstvenog simpozija crkvenih pravnika s međunarodnim sudjelovanjem, J. Šalković (ur.), Zagreb, 2009., 37–56.

¹⁷ Temom predprocesne ili pastoralne istrage sa zakonodavnoga i provedbenoga aspekta napose su zaokupljeni kanonisti španjolskoga govornoga područja: A. M. LÓPEZ MEDINA, El Motu Proprio »Mitis Iudex« dos años después. Experiencias de su aplicación en España en materia de la investigación prejudicial o pastoral previa al proceso de nulidad matrimonial y la práctica del proceso »brevior«, u: *Ius Canonicum* 58(2018.)115, 185–221.; P. A. MORENO GARCÍA, El servicio de indagación prejudicial: aspectos jurídico-pastorales, u: *Ius Canonicum* 56(2016.)111, 65–85.; G. NÚÑEZ, La fase preliminar del nuevo proceso de nulidad, u: *Ius Canonicum* 57(2017.)113, 9–44.; F. J. REGORDÁN BARBERO, La investigación preliminar en las nuevas normas procesales del m. p. Mitis Iudex Dominus Iesus, u: *Anuario de derecho canónico* 5(2016.)1, 39–52.

¹⁸ Usp. J. BOZANIĆ, Predgovor, u: L. BOLJAT, J. ŠALKOVIĆ, *Priručnik za provedbu pastoralne istrage i pripremu parnice proglašenja ništavosti ženidbe*, 6.

¹⁹ O formaciji »pastoralnih i pravnih djelatnika« u službi obiteljskoga pastorala koju zahtijeva pobudnica *Amoris laetitia* vidi: V. BERTOLONE, La formazione degli operatori a servizio della famiglia, u: RAZNI AUTORI, *Diritto canonico e Amoris laetitia*, Città del Vaticano, 2019., 71–87.

²⁰ U *Pravilima o načinu postupanja u parnicama za proglašenje ništavosti ženidbe* (usp. MIDI), u čl. 3, st. 1, na te se savjetnike upućuje riječima: »Ta će se istraga povjeriti osobama prikladnim po mišljenju mjesnog ordinarija, koje za to posjeduju odgovarajuće kompetencije a koje ne moraju biti

razina);²¹ c) obraćanje vjernika odvjetniku kojega je odobrio biskup (treća razina).²² Naravno, redoslijed izbora savjetovanja nije uvijek takav. Naime ponekad će se osoba obratiti samo jednoj od navedenih razina, ovisno o vlastitoj informiranosti ili o specifičnosti situacije u kojoj se nalazi ili o mogućnostima koje se pružaju na razini biskupije ili crkvene pokrajine. Ipak, važno je poznavati mjerodavnost pojedinih razina, kao i njihovu eventualnu povezanost.²³

Na temelju drugoga dijela broja 244 moguće je govoriti o očekivanjima i pravno-pastoralnim izazovima na biskupijskoj ili međubiskupijskoj razini nakon donošenja pobudnice *Amoris laetitia*, kao i o očekivanjima i pravno-pastoralnim izazovima na župnoj razini.

2. Očekivanja i pravno-pastoralni izazovi na biskupijskoj ili međubiskupijskoj razini nakon pobudnice *Amoris laetitia*

Provedba motuproprija *Blagi sudac Gospodin Isus* i motuproprija *Blagi i milosrdni Isus*, prema broju 244 pobudnice *Amoris laetitia*, stavlja veliku odgovornost pred dijecezanske biskupe u vidu konkretnih očekivanja i pravno-pastoralnih izazova. Ta se očekivanja i izazovi mogu sažeti u sljedećim točkama.

1. Uspostava programa formacije i sama formacija *savjetnika prve razine* (župnika i drugih osoba odgovarajućih kompetencija koje nisu nužno kanonsko-pravne). Pobudnica *Amoris laetitia* naglašava da je Crkva pozvana »izići«, ostvariti »kulturu susreta« i razviti »vještinu praćenja, razlučivanja i integriranja«²⁴. Svakodnevne susrete s vjernicima koji su pogođeni bračnim ranama ostvaruju ponajviše župnik, župni upravitelj i župni vikar u prigodi pastoralnoga pohoda obiteljima (usp. kan. 529, § 1), različitih susreta i razgovora u župnoj zajednici, duhovnih razgovora, ispovijedi i slično. Pastiri su, »radi ljubavi prema istini, obvezni dobro razlikovati

isključivo kanonsko-pravne. U prvome redu to su vlastiti župnik ili onaj koji je ženidbene drugove pripremao za slavljenje ženidbe. Ta savjetodavna zadaća može se povjeriti i drugim klericima, posvećenim osobama ili laicima koje odobri mjesni ordinarij.«

²¹ Na tu razinu savjetovanja upućuje se u *Pravilima o načinu postupanja u parnicama za proglašenje ništavosti ženidbe* (usp. MIDI), u čl. 3, st. 2, riječima: »Jedna ili više biskupija zajedno, prema sadašnjem ustrojstvu, mogu ustanoviti stalno tijelo koje će vršiti ovu službu (...).«

²² U *Pravilima o načinu postupanja u parnicama za proglašenje ništavosti ženidbe* (usp. MIDI), čl. 4 naglašava svrhu treće razine savjetovanja: »Pastoralna istraga prikuplja elemente korisne za eventualno pokretanje parnice od strane ženidbenih drugova ili njihova zastupnika pred mjerodavnim sudom. Neka se istraži jesu li stranke suglasne u traženju ništavosti.«

²³ O savjetodavnim razinama vidi: E. ZANETTI, *La consulenza previa all'introduzione di una causa di nullità matrimoniale*, u: RAZNI AUTORI, *La riforma dei processi matrimoniali di Papa Francesco. Una guida per tutti*, Redazione di *Quaderni di diritto ecclesiale* (ur.), Milano, 2016., 9–27.

²⁴ Usp. AL, br. 291–312.

situacije«²⁵. Dobro razlikovanje situacija pretpostavlja odgovarajuću temeljnu i cjeloživotnu formaciju pastira. Kongregacija za katolički odgoj objavila je 29. travnja 2018. godine *Uputu o studijima kanonskog prava u svjetlu reforme ženidbenog postupka*.²⁶ Kongregacija, u skladu sa svojim mjerodavnostima, *Uputom* ohrabruje crkvene akademske ustanove da studij kanonskoga prava razvijaju u svjetlu reforme ženidbenoga postupka.²⁷ Uputa se, među ostalim, usredotočuje na figure *savjetnika* koji sudjeluju u fazi *prethodne istrage* (usp. čl. 20 – 28). Glede savjetnika prve razine (usp. čl. 20 – 22), *Uputa* prvi put propisuje minimalan broj ECTS bodova u obvezatnoj nastavi prvoga ciklusa filozofsko-teološkoga studija pri katedri kanonskoga prava. Uputa otvara mogućnost da se pri katedrama kanonskoga prava, bilo onima koje se nalaze na teološkim fakultetima bilo onima unutar pravnih fakulteta na katoličkim sveučilištima, uspostavi program cjeloživotne formacije za savjetnike prve razine. Ništa ne priječi da dijecezanski biskup uspostavi takve programe formacije pri biskupijskoj kuriji.

2. Uspostava programa formacije i sama formacija *savjetnika druge razine* (klerika, posvećenih osoba i laika koji obavljaju povjerenu zadaću u obiteljskom savjetovalištu).²⁸ Riječ je o djelatnicima tzv. *stabilnih struktura*, kao što su savjetnici

²⁵ Usp. AL, br. 79. Također usp. IVAN PAVAO II., *Familiaris consortio. Apostolska pobudnica o zadaćama kršćanske obitelji u suvremenom svijetu*, Zagreb, 1981., br. 66–69.

²⁶ Usp. CONGREGAZIONE PER L'EDUCAZIONE CATTOLICA, Istruzione gli studi di Diritto Canonico alla luce della riforma del processo matrimoniale. Dostupno na: www.vatican.va/roman_curia/congregations/ccatheduc/documents/rc_con_ccatheduc_doc_20180428_istruzione-diritto-canonico_it.html (29. 11. 2019.) (= *Uputa o studijima kanonskog prava*). Provedba reforme ženidbenoga postupka pretpostavlja adekvatnu formaciju osoba, poglavito akademsku. Prije objavljivanja Upute, 8. prosinca 2017. godine, papa Franjo objavio je apostolsku konstituciju o crkvenim sveučilištima i fakultetima *Veritatis gaudium*, koja i dalje potvrđuje postojeći put stjecanja akademskih naslova *licencijata* i *doktorata* u kanonskom pravu na fakultetima i institutima kanonskoga prava. Usp. FRANCISCUS, *Constitutio apostolica Veritatis gaudium de Universitatibus et Facultatibus Ecclesiasticis*, u: AAS 110(2018.)1, 1–41.

²⁷ Uputa je na tragu odrednica što su ih iznjedrile nedavne sinode o obitelji, a sve kako bi se olakšao pristup kanonskim studijima, osnažujući i unaprjeđujući kvalitetu formacije djelatnika crkvenih sudova diljem svijeta, odnosno da novim studijskim programima promiču primjenu reforme kanonskoga ženidbenoga postupka, napose njezinih načela: 1. »biti blizu onima koji se osjećaju izdvojenima«; 2. »brži i jednostavniji postupci kako srca vjernika koji čekaju rješenje ne bi bila dugo u tminama sumnje«. Usp. *Uputa o studijima kanonskog prava*, Uvod; MIDI, Uvod.

²⁸ Zbog specifičnih potreba obiteljskoga pastoralna i rada *Ureda za davanje pravnog savjeta* pri Međubiskupijskim sudovima u Zagrebu, odlukom moderatora Međubiskupijskih sudova u Zagrebu, kardinala Josipa Bozanića, suautorica rada pohada Licencijatski i doktorski studij na Katoličkom bogoslovnom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu, u specijalizaciji pastoralne teologije, što je jedan od načina formacije savjetnika druge razine. Poseban naglasak u doktorskom istraživanju autorica stavlja na pastoralne perspektive i izazove, nove metode praćenja rastavljenih i razvedenih vjernika koji dvoje o valjanosti svoje ženidbe ili su uvjereni u njezinu ništavost te pružanje obavijesne, savjetničke i

(za pastoralnu, pravnu i psihološku pomoć) – stručnjaci u humanističkim znanostima – koji obavljaju zadaće u obiteljskom savjetovalištu ili pastoralnim uredima. U drugu savjetodavnu razinu mogu biti uključeni i stalni zaštitnici, koji su predviđeni u kan. 1490. Oni mogu zastupati stranke u postupcima za proglašenje ništavosti ženidbe, ali prije svega pozvani su pružiti dragocjenu, strpljivu i kompetentnu savjetodavnu pomoć stranci. Spomenuta *Uputa* (usp. čl. 23 – 26) otvara mogućnost da se od sada unutar teološkoga fakulteta uspostavi odsjek (odjel) kanonskoga prava za formaciju savjetnika druge razine. Nad novim kanonskim strukturama (odsjekom i katedrom kanonskoga prava) Kongregacija zadržava visok stupanj nadzora. To je u *Uputi* vidljivo u odredbama koje reguliraju čin uspostave, određuju minimalan broj stalnih nastavnika i njihovu kvalitetu, propisuju nužne sadržaje glede programa i njihova odobrenja, potrebnoga broja ECTS bodova, vremena trajanja programa, naziva diplome, određenja potrebne kvalitete same ustanove i dr. (usp. čl. 3 – 8). Za unaprjeđenje pastorala braka i obitelji u Crkvi u Hrvatskoj treba smatrati posebnim izazovom uspostavu *odsjeka kanonskoga prava na teološkom fakultetu*, izvođenje programa na kraju kojega bi se izdala *diploma za bračno i obiteljsko savjetovanje* za drugu skupinu savjetnika. Glede sadržaja naglasak bi se mogao staviti na pastoral, pravo i psihologiju, a formacija polaznika mogla bi biti usmjerena prema »pripravi za sklapanje ženidbe«, kao i »pastoralu braka i obitelji te pružanju stručne pomoći u kriznim situacijama«. Takav program mogao bi imati utemeljenje u pozitivnim propisima RH kao »poslijediplomski specijalistički studij«.²⁹

3. Uspostava strukture savjetovanja *na trećoj razini* – imenovanje *odvjetnika koje je odobrio biskup – crkvenih pravnika*. Riječ je o stručnoj osobi koju je biskup imenovao kako bi mogla obavljati službu odvjetnika pri crkvenome sudu, a time ima i kompetenciju zastupanja u sudskom postupku. Ta razina savjetovanja predviđena je u kann. 1481 – 1490 koji razlikuju *zastupnika* (osobu koja zakonito zastupa stranku na sudu) i *odvjetnika* (osobu koja savjetuje, pomaže i brani stranku tijekom

posredničke službe koju će primiti stranke u predprocesnoj ili pastoralnoj istrazi i pripremi parnice proglašenja ništavosti ženidbe. U tom kontekstu razrađuje se istraživanje koje će se provesti u *Uredu za davanje pravnog savjeta* pri Međubiskupijskim sudovima u Zagrebu o dostupnosti Ureda te o kvaliteti obavijesne, savjetničke i posredničke službe pružene u Uredu s obzirom na pokretanje parnica proglašenja ništavosti ženidbe. Tim istraživanjem žele se razmotriti novine, promjene i izazovi što ih je otvorila reforma kanonskoga postupka u području sudskoga pastorala te na primjeru jedne strukture koja djeluje u Hrvatskoj dobiti uvid u funkcioniranje struktura zaduženih za provođenje predprocesne ili pastoralne istrage.

²⁹ Vidi npr. čl. 73, 83 i 84 Zakona o znanstvenoj djelatnosti i visokom obrazovanju (Narodne novine, br. 123/03, 198/03, 105/04, 174/04, 02/07, 46/07, 45/09, 63/11, 94/13, 139/13, 101/14, 60/15, 131/17) te čl. 21., 55., 62., 74. i 75. Statuta Sveučilišta u Zagrebu (SVEUČILIŠTE U ZAGREBU, Statut Sveučilišta u Zagrebu (pročišćeni tekst), dostupno na: www.unizg.hr/fileadmin/rektorat/O_Sveucilistu/Dokumenti_javnost/Propisi/statut_2016.pdf (16. 12. 2019.)).

postupka). Dakle odvjetnik na neki način predstavlja zadnju kariku savjetodavnoga lanca. Službu odvjetnika može obavljati onaj tko posjeduje doktorat u kanonskom pravu ili je doista stručan (*vere peritus*) (usp. kan. 1483). Spomenuta *Uputa* jasno kaže da mjesto, akademska ustanova stjecanja doktorata ostaje nepromijenjena, a to su isključivo fakulteti i instituti kanonskoga prava (usp. čl. 1). No *Uputa* uvodi i tzv. *izvanredni oblik formacije* obraćajući se fakultetima i institutima kanonskoga prava na koje su, očito u posljednje dvije godine, počeli dolaziti brojni zahtjevi za formacijom osoba za obavljanje *sudskoga pastoralna te pastoralna braka i obitelji*, ali bez da se tim osobama podijele kanonski akademski stupnjevi. Kako bi se odgovorilo na zahtjeve i izazove reforme, *Uputa* otvara put formacije za različite uloge uključene u sudski ženidbeni postupak u svjetlu novih kanonskih odredbi, a za koje se ne traži posjedovanje licencijata ili doktorata, kao npr. biskup sudac, istražitelj, preslušatelj, prisjednik,³⁰ kancelar, bilježnik, stručnjaci (vještaci), odvjetnici, stalni odvjetnici, nego se traži da budu »doista stručni«. Budući da u Crkvi u Hrvatskoj nema fakulteta i instituta kanonskoga prava, dijecezanski biskupi imaju zadaću pobrinuti se da dostatan broj klerika, redovnika i laika upućuju na redoviti studij³¹ ili izvanredne formativne tečajeve u inozemstvo.

4. Izrada *vademecuma* (*priručnika*) za pastire koji će sadržavati osnovne elemente potrebne za provedbu pastoralne istrage. Kako bi pastiri i savjetnici koji ne posjeduju tipičnu kanonsko-pravnu formaciju što kvalitetnije provodili pastoralnu istragu, *Pravila o načinu postupanja u parnicama za proglašenje ništavosti ženidbe* u čl. 3 određuju da jedna ili više biskupija zajedno, prema sadašnjem ustroju, mogu ustanoviti stalno tijelo koje će obavljati tu službu i mogu, ako je potrebno, sastaviti *vademecum* (*priručnik*) koji će navesti osnovne elemente potrebne za prikladniju provedbu istrage.

5. Izrada informativnih materijala za što lakši pristup pravdi. Riječ je o materijalima (npr. *informativni listić*) koji olakšavaju pristup pravdi osobama (savjetnicima) i strukturama (crkveno savjetovalište, ured za pastoral braka i obitelji, ured za pružanje prav-

³⁰ Za službe istražitelja ili prisjednika *Uputa* posebno upozorava na to da je formacija korisna i kod redovnih i kod postupaka na temelju isprave jer su istražitelj i prisjednik u kratkim postupcima (»*brevior*«) dužni savjetovati biskupa ne samo glede činjenica nego i njihova pravnoga aspekta. Upravo zbog toga *Uputa* predlaže redovnu formaciju za stjecanje licencijata i doktorata. Usp. *Uputa o studijima kanonskog prava*, br. 3.

³¹ U tom smislu vrijedno je spomenuti da se akademske godine 2020./2021. iz Crkve u Hrvatskoj na studiju kanonskoga prava u Italiji nalazi devet studenata. Usp. PAPINSKI HRVATSKI ZAVOD SVETOG JERONIMA, *Hrvatski rimski adresar 2020./2021.*, Rim, 2020., 27.; 28.; 30.; 33.; 34.; 36.; 49.; 59.

ne pomoći, crkveni sud i dr.) zaduženima za provedbu pastoralne istrage. Posebna pomoć u pružanju osnovnih informacija mogu biti mrežne stranice crkvenih sudova.³²

Od stupanja na snagu reforme kanonskoga postupka i donošenja pobudnice *Amoris laetitia* do danas je u Crkvi u Hrvatskoj na biskupijskoj i međubiskupijskoj razini došlo do zapaženih ostvarenja. Tako su primjerice vrijedna spomena ostvarenja biskupa Zagrebačke crkvene pokrajine u svezi s cjeloživotnom formacijom pastira i uspostavom struktura za provedbu *pastoralne istrage*:³³ a) moderator međubiskupijskih sudova u Zagrebu, kardinal Josip Bozanić uspostavio je pri Međubiskupijskom sudu prvoga stupnja u Zagrebu Ured za davanje savjeta, koji je početkom 2016. godine započeo s radom te je imenovao dva stalna odvjetnika³⁴; b) kako bi komunikacija između župnika, vjernika, stalnih odvjetnika i službenika Suda bila što prožetija pastoralnom brigom i blizinom te kako bi se izbjegli slučajevi koji ne ulaze u zadaće i mjerodavnost Ureda, biskupi Zagrebačke crkvene pokrajine donijeli su službeni obrazac *Preporuke vlastitog župnika* na temelju kojega će stalni odvjetnici moći vjerniku (župljaninu) pružiti besplatni pravni savjet radi otkrivanja kanonskoga razloga ništavosti ženidbe i pomoći pri sastavljanju tužbe, ako to predmet zahtijeva; c) da bi provođenje pastoralne istrage bilo što uspješnije, na svetkovinu svetih Petra i Pavla, 29. lipnja, 2016. godine biskupi Zagrebačke crkvene pokrajine uputili su *Pismo* svim župnicima o provođenju pastoralne istrage za parnice proglašenja ništavosti ženidbe;³⁵ d) na poticaj moderatora međubiskupijskih sudova u Zagrebu djelatnici međubiskupijskih sudova izradili su *Vademecum (Priručnik)* za pastire koji sadrži osnovne elemente potrebne za provedbu predprocesne ili pastoralne istrage;³⁶ e) Međubiskupijski sud prvoga stupnja u Zagrebu otisnuo je početkom 2016. godine novi *Informativni listić* na kojem se mogu naći početne i osnovne informacije za pastire i vjernike (stranke koje namjeravaju pokrenuti parnicu) o

³² Vidi npr. mrežnu stranicu Međubiskupijskih sudova u Zagrebu: mszg.hr; mrežnu stranicu Međubiskupijskoga suda prvoga stupnja u Đakovu: sud.djos.hr; mrežnu stranicu Interdijecezanskoga ženidbenoga suda prvoga stupnja u Rijeci: idzs.info; mrežnu stranicu Crkvenoga interdijecezanskoga suda prvoga i drugoga stupnja u Splitu: smn.hr/ustanove/sud.

³³ O ostvarenjima biskupa Zagrebačke crkvene pokrajine vidi također: J. ŠALKOVIĆ, Predavanje na svećeničkom susretu »*Pastoralna istraga* i priprema parnice proglašenja ništavosti ženidbe«, u: *Službeni vjesnik Varaždinske biskupije* 20(2016.)4, 273–282., ovdje 273–274.

³⁴ Usp. Odluka o uspostavi Ureda za davanje savjeta, od 24. kolovoza 2015., ur. broj 530/2015-MS, u: *Arhiv Međubiskupijskog suda prvoga stupnja u Zagrebu*, br. 116/2015; Odluka o postavljanju stalnih odvjetnika dr. Ivice Ivankovića Radaka i dr. Klare Čavar, od 24. kolovoza 2015., ur. broj 529/2015-MS, u: *Arhiv Međubiskupijskog suda prvoga stupnja u Zagrebu*, br. 117/2015.

³⁵ Usp. *Pismo* biskupa Zagrebačke crkvene pokrajine župnicima o provođenju *pastoralne istrage* za parnice proglašenja ništavosti ženidbe, od 29. lipnja 2016. godine, Zagreb, 2016.

³⁶ Usp. L. BOLJAT, J. ŠALKOVIĆ, *Priručnik za provedbu pastoralne istrage i pripremu parnice proglašenja ništavosti ženidbe*.

načinu pokretanja parnice. Navedene materijale kardinal Josip Bozanić, nadbiskup metropolit zagrebački, moderator međubiskupijskih sudova u Zagrebu, predao je u mjesecu listopadu 2016. godine svim svećenicima na području Zagrebačke crkvene pokrajine, a u popratnom dopisu naglašava: »Priloženi materijali neka vam budu poticaj na cjeloživotnu formaciju te pomoć da brižno i savjesno pratite razvedene, rastavljene i ostavljene vjernike. Tim vjernicima, koji su obilježeni izgubljenom i ranjenom ljubavlju, pozvani smo unositi Kristovo svjetlo u njihov život. Budite stoga radosni nositelji tog svjetla, vjere, nade i ljubavi.«³⁷

Ostvarenja na biskupijskoj ili međubiskupijskoj razini glede provedbe reforme kanonskoga postupka svojevrsan su most između župa (konkretnoga slučaja) i crkvenoga suda (mjesto utvrđivanja ništavosti ženidbe za konkretni slučaj).

3. Očekivanja i pravno-pastoralni izazovi na župnoj razini nakon pobudnice *Amoris laetitia*

Nakon uspostave struktura obiteljskoga pastoralna na biskupijskoj ili međubiskupijskoj razini te formacije osoba za provedbu *obavijesne, savjetničke i posredničke službe*, na župnoj razini od župnika u pravom smislu riječi (kan. 519), osobnoga župnika (kan. 518), kao-župnika (kan. 516, § 1), župnoga upravitelja (kan. 539), župnika *in solidum* (534, § 1), župnoga vikara (kan. 545) očekuje se dobro razlučivanje bračnih situacija razvedenih, rastavljenih i ostavljenih. U susretu s vjernicima (i drugim osobama³⁸) koji dvoje o valjanosti svoje ženidbe ili su uvjereni u njezinu ništavost od župnika se očekuje: 1. poznavanje osnovnih polazišta prije savjetodavnoga razgovora; 2. pružanje točnih i cjelovitih informacija tijekom provođenja savjetodavnoga razgovora; 3. posredovanje i usmjeravanje vjernika prema crkvenim sudovima ako postoji pravni temelj za pokretanje parnice; 4. pružanje pastoralne blizine tijekom odvijanja parnice.

1. Poznavanje osnovnih polazišta prije savjetodavnoga razgovora. Župnik treba biti svjestan da se u svakom slučaju polazi od pravne pretpostavke da ženidbu treba smatrati valjanom dok se ne dokaže protivno (usp. kan. 1060). Jednom sklopljena *valjana ženidba* uvijek je valjana. Međutim ima crkvenih ženidba koje su, gledano izvana, posve valjano sklopljene, a ipak nisu valjane jer je u trenutku sklapanja ženidbe postojao neki kanonski razlog koji ženidbu čini ništavom, što znači da je u trenutku sklapanja ženidbe postojala neka *ženidbena zaprjeka*, ili *ženidbena pri-*

³⁷ J. BOZANIĆ, Predaja materijala za provedbu pastoralne istrage i pripremu parnice proglašenja ništavosti ženidbe, ur. broj: 641/2016-MS, od 14. listopada 2016. godine, u: *Arhiv Međubiskupijskog suda prvoga stupnja u Zagrebu*, br. 147/2016.

³⁸ Parnicu za proglašenje ništavosti ženidbe može pokrenuti i ženidbeni drug koji nije kršten. Naime svaka osoba, krštena ili nekrštena, posjeduje u Crkvi sposobnost nastupanja kao tužitelj, i to: *osobno ili uz posredovanje drugih osoba*, ako joj njezino stanje to ne dopušta (usp. kan. 1476).

vola nije bila dana u skladu s kanonskim pravom, ili je postojao neki nedostatak, ili nije obdržavan *kanonski oblik*. Kanonski razlozi ništavosti ženidbe mnogostruki su i zakonodavac ih određuje u važećem Zakoniku kanonskoga prava, u IV. knjizi (*Posvjetiteljska služba Crkve*), Naslovu VII. (Ženidba), u kann. 1055 – 1165. Župnik je uvijek pozvan očitovati blizinu vjernicima koji dvoje o valjanosti svoje ženidbe, napose u *savjetodavnom razgovoru*, no pri tome treba jasno dati do znanja da se ženidba smatra valjanom sve dok se ne dokaže suprotno (usp. kan. 1060) i da »bilo koji bračni problem« sam po sebi nije kanonski razlog za proglašenje ništavosti ženidbe. Stoga treba jasno razlikovati *situaciju bračnoga para u krizi, neuspjelu valjanu ženidbu, od situacije nevaljano sklopljene ženidbe*. Vjernik se ima pravo pitati kako živjeti nakon rastave ili razvoda ili ostavljenosti, napose ako je osoba zakoračila u novu, tzv. neregularnu situaciju. Jedinstvenoga *recepta* i rješenja nema jer su rane ostavljenih, rastavljenih i razvedenih različite. U svjetlu *sudskoga pastoralala*, pastir može, kao jedan od savjeta, predložiti da se razmotri mogućnost pokretanja parnice za proglašenje ništavosti ženidbe. Sudski put jedini je put utvrđivanja ništavosti ženidbe. Pobudnica *Amoris laetitia* u broju 244 upravo to i potvrđuje i ne kaže da je drugi put proglašenja ništavosti ženidbe put »pastoralnoga milosrđa« ili »ništavosti u svijesti«. Početak puta utvrđivanja ništavosti ženidbe pobudnica promatra u svjetlu *predprocesne* ili *pastoralne* istrage koja župniku služi za upoznavanje situacije vjernika i procjenu mogućnosti pokretanja sudskoga postupka. Tijekom *prvoga susreta* župnik je pozvan svratiti pozornost na sljedeće: a) utvrditi da više ne postoji mogućnost rješenja nastale krize braka (npr. »ženidba je nepovratno propala tako da je nemoguće uspostaviti bračni suživot«, kan. 1675); b) pružiti *duhovnu potporu*, ako se to traži ili ako je poželjno; c) staviti se na raspolaganje i saslušati osobu glede njezine sumnje u valjanost ženidbe ili uvjerenja u njezinu ništavost. Tijekom prvoga susreta i razgovora nije nužno ulaziti u sve detalje bračnoga suživota, nego je najbitnije istražiti odnosi li se problematika, koja je dovela do prekida bračnoga suživota, na događaje *prije vjenčanja* ili *tijekom bračnoga suživota*, odnosno neposredno *prije* ili *nakon sklapanja* ženidbe. Naime, ako je ženidba sklopljena u skladu s kanonskim propisima, a za vrijeme trajanja bračne zajednice nastupile su nesuglasice koje su dovele do rastave, tada bi sumnja u valjanost ženidbe bila neosnovana i ne bi imalo smisla osobe uputiti na pokretanje postupka za utvrđivanje ništavosti ženidbe. Nasuprot tomu, ako bi se istraživanjem došlo do toga da su jedan ili oba ženidbena druga sklopili ženidbu u okolnosti postojanja nekoga »teškoga problema« koji upućuje na jedan od kanonskih razloga ništavosti ženidbe, tada bi trebalo dogovoriti *drugi susret* (ili više njih ako bude potrebno) te obaviti temeljitiji *savjetodavni razgovor* za koji treba predvidjeti i dovoljno vremena.³⁹

³⁹ Vidi više: L. BOLJAT, J. ŠALKOVIĆ, *Priručnik za provedbu pastoralne istrage i pripremu parnice proglašenja ništavosti ženidbe*, 25–38.

2. Pružanje točnih i cjelovitih informacija tijekom provođenja savjetodavnoga razgovora. Za uspješnost savjetodavnoga razgovora, a tako i za eventualno odvijanje buduće parnice, potrebno je vjerniku naglasiti i istaknuti te paziti na sljedeće: 1. naglasiti da sudski postupak počiva na pretpostavci potpune iskrenosti; 2. utvrditi je li slučaj koji vjernik iznosi uvršten u kanonske razloge ništavosti ženidbe; 3. promatrati ništavost ženidbe iz specifične perspektive vremena sklapanja ženidbe (mogući kanonski razlog ništavosti ženidbe treba dokazati *baš u odnosu na trenutak sklapanja ženidbe*, trenutak primanja i davanja privole); 4. imati na umu svojevrсну shemu kanonskih razloga ništavosti ženidbe (a. kanonski razlozi ništavosti ženidbe zbog ženidbene zaprjeko; b. kanonski razlozi ništavosti ženidbe zbog nedostataka u ženidbenoj privoli; c. kanonski razlozi ništavosti ženidbe zbog nedostatka u kanonskom obliku ili njegovu neobdržavanju); 5. protumačiti odgovor koji se daje na kraju savjetodavnoga razgovora; 6. ako postoji pravni temelj, istražiti jesu li stranke suglasne u traženju ništavosti ženidbe;⁴⁰ 7. uputiti vjernika u dvojbеним i »teškim slučajevima« k crkvenom odvjetniku; 8. biti pozoran u slučajevima čije rješenje ovisi o upravnom postupku⁴¹, a ne o sudskom postupku.⁴²

Ako bi župnik tijekom savjetodavnoga razgovora zaključio da je osobi potreban neki drugi oblik pomoći, koji nije izričito sudsko-pastoralne naravi, bit će potrebno osobu usmjeriti prema strukturama ili osobama zaduženima za pružanje duhov-

⁴⁰ Ako se u savjetodavnom razgovoru uvidi da u konkretnom slučaju postoji pravni temelj za pokretanje parnice i dostatni dokazi, za sudski je postupak iznimno važno da se u pastoralnoj istrazi istraži jesu li stranke suglasne u traženju ništavosti ženidbe. To je posebno važno nakon reforme kanonskoga postupka kojom je uveden kraći postupak pred biskupom, koji zahtijeva suglasnost stranaka u traženju ništavosti (usp. kan. 1683, 1°).

⁴¹ Npr.: 1. *podjeljivanje oprosta* rimskoga prvosvećenika u slučaju tvrde, a neizvršene ženidbe (usp. kann. 1061, §§ 1–2; 1084, § 1; 1142; 1697–1706); 2. *odluka* dijecezanskoga biskupa kojom se proglašava pretpostavljena smrt jednoga ženidbenoga druga, a koja drugom ženidbenom drugu omogućuje sklapanje nove ženidbe (usp. kan. 1707); 3. *podjeljivanje milosti* rimskoga prvosvećenika u slučajevima razrješenja nesakramentalnih ženidba u prilog spasenja duša (*u prilog vjere*) kao što je: a) postupak za razrješenje ženidbenoga veza u činjeničnom stanju kad postoji temelj za primjenu pavlovske povlastice (*privilegium paulinum*) (usp. kann. 1143 – 1147); b) postupak razrješenja ženidbene veze u poligamskim ženidbama koji se odnosi na poligamna muškarca (ili poliandrijsku ženu) koji se daje krstiti (usp. kan. 1148); c) postupak razrješenja ženidbe u slučaju nemoguće obnove bračne zajednice s nekrštenim bračnim drugom, a odnosi se na obraćenika koji »zbog ropstva ili progonstva ne može obnoviti suživot s nekrštenim ženidbenim drugom« (usp. kan. 1149); d) postupak razrješenja nesakramentalnih ženidba apostolskom povlasticom koji treba provoditi u činjeničnom stanju kad postoji *privilegium fidei*, tj. kad postoji pravni temelj za primjenu petrovske povlastice (*privilegium petrinum*). Vidi više u: L. BOLJAT, J. ŠALKOVIĆ, *Priručnik za provedbu pastoralne istrage i pripremu parnice proglašenja ništavosti ženidbe*, 181–193.

⁴² Vidi više u: L. BOLJAT, J. ŠALKOVIĆ, *Priručnik za provedbu pastoralne istrage i pripremu parnice proglašenja ništavosti ženidbe*, 41–162.

ne, psihološke i druge pomoći. U slučaju da se tijekom savjetodavnoga razgovora uvidjelo da osoba *nema pravni temelj* za pokretanje parnice, župnik bi mogao u pojedinim slučajevima predložiti put koji pobudnica *Amoris laetitia* predviđa u VIII. poglavlju, odnosno može postupati u skladu s naukom Crkve i prema biskupovim smjernicama⁴³. Dakle, osim pastoralne istrage usmjerene prema razlučivanju možebitne ništavosti ženidbe, župnik je prema broju 300 pobudnice *Amoris laetitia* pozvan i na pastoralno razlučivanje⁴⁴ pojedinih slučajeva u kojima će se prepoznati da posljedice ili učinci nekoga pravila ne moraju uvijek nužno biti isti.⁴⁵ »To jedna-

⁴³ Vidi npr. smjernice nekih biskupskih konferencija: CONFERENZA EPISCOPALE CAMPANA, *Linee-guida per la recezione della Amoris laetitia*, Pompei, 2017.; CONFERENZA EPISCOPALE TEDESCA, »La gioia dell'amore vissuto nelle famiglie è anche il giubilo della Chiesa«. *Invito ad una nuova pastorale del matrimonio e della famiglia alla luce di Amoris laetitia*, Bonn, 2017.; CONFERENZA EPISCOPALE DI MALTA, Criteri applicativi del capitolo VIII dell'esortazione apostolica post-sinodale *Amoris laetitia*, u: *L'Osservatore Romano*, 14 gennaio 2017; dostupno na: www.osservatoreromano.va/vaticanresources/pdf/QUO_2017_010_1401.pdf (13. 12. 2019.); GHANA CATHOLIC BISHOPS' CONFERENCE, Pastoral letter on the apostolic exhortation »Amoris laetitia« (on love in the family), 29. lipnja 2018.; dostupno na: accratholic.org/bishops-conference-issues-pastoral-letter-on-amoris-laetitia (13. 12. 2019.); CONFÉRENCE DES ÉVÊQUES SUISSES, Pour un renouvellement de la pastorale du mariage et des familles à la lumière d'Amoris laetitia: une bonne nouvelle pour tou(te)s, 8. rujna 2017., dostupno na: www.ivescovi.ch/documenti/messaggi/message-amoris-laetitia-2017 (13. 12. 2019.). Vidi npr. smjernice pojedinih biskupa: VESCOVI DELLA REGIONE PASTORALE DI BUENOS AIRES, Criteri per applicare l'Amoris laetitia, u: *Il Regno* 21(2016.), 676–678; ARCHDIOCESE OF MALTA AND THE DIOCESE OF GOZO, Criteria for the Application of Chapter VIII of Amoris Laetitia, dostupno na: ms.maltadiocese.org/WEBSITE/2017/PRESS%20RELEASES/Norms%20for%20the%20Application%20of%20Chapter%20VIII%20of%20AL.pdf (13. 12. 2019.); ARCHDIOCESE OF PHILADELPHIA, Pastoral Guidelines for Implementing *Amoris Laetitia*, 1. srpnja 2016., dostupno na: archphila.org/wp-content/uploads/2016/06/AOP_AL-guidelines.pdf (13. 12. 2019.); P. EGAN, Pastoral message about the apostolic exhortation »Amoris laetitia« (»The Joy of Love«), 24. travnja 2016., dostupno na: www.portsmouthdiocese.org.uk/bishop/docs/20160424-BoP-Pastoral-Message-Amoris-Laetitia.pdf (13. 12. 2019.); A. CARD. VALLINI, »La letizia dell'amore«: il cammino delle famiglie a Roma, 19. rujna 2016., dostupno na: www.romasette.it/wp-content/uploads/Relazione2016ConvegnoDiocesano.pdf (13. 12. 2019.).

⁴⁴ O razumijevanju pojma »razlučivanje« s pastoralnoga i moralnoga aspekta vidi: J. GARMAZ, A. VOLENIK, Pastoralni i odgojno-katehetski naglasci sedmog i osmog poglavlja posinodalne pobudnice *Amoris laetitia*, u: *Obnovljeni život* 72(2017.)1, 93–108., ovdje 100–106.; J. GRBAC, Milosrđe i istina u odnosu na rastavljene i ponovno vjenčane u pobudnici pape Franje »Amoris laetitia«, u: *Riječki teološki časopis* 25(2017.)1, 3–17.; A. SPADARO, L. J. CAMELI, La sfida del discernimento in »Amoris laetitia«, u: *La Civiltà Cattolica*, 9. 7. 2016., 167(3985), 3–16.

⁴⁵ Više o primjeni VIII. poglavlja Pobudnice vidi: J. GRANADOS, S. KAMPOWSKI, J. J. PÉREZ-SOBA, *Amoris laetitia. Accompagnare, discernere, integrare. Vademecum per una nuova pastorale familiare*, Siena, 2016.; RAZNI AUTORI, *Porte aperte. Accompagnare, discernere, integrare vissuti di separazione, divorzio o nuova unione alla luce di Amoris laetitia*, E. Zanetti (ur.), Milano, 2016.; M. SEMERARO, *L'occhio e la lampada. Il discernimento in Amoris laetitia*, Bologna, 2017.; S. ŠOTA,

ko vrijedi i za sakramentalnu disciplinu jer se razlučivanjem može ustanoviti da u određenoj situaciji nema ozbiljne krivnje.«⁴⁶ Za takve slučajeve – kaže papa Franjo – vrijedi ono što je napisano u brojevima 44 i 47 apostolske pobudnice *Evangelii gaudium*⁴⁷. Dakle župnik je pozvan u skladu s naukom Crkve i prema smjernicama biskupske konferencije ili biskupa savjetovati pojedine osobe u odgoju za razabiranje svoga stanja pred Bogom radi pristupa sakramentima pomirenja i euharistije. »Zbog uvjetovanosti i olakotnih čimbenika, moguće je da u objektivnoj situaciji grijeha – u kojoj ne postoji uopće ili dijelom subjektivna krivnja – osoba može živjeti u Božjoj milosti, može voljeti, a također može rasti u životu milosti i ljubavi, primajući u tu svrhu pomoć Crkve. Razlučivanje mora pomoći pronaći moguće načine odgovora Bogu i rasta usred granica.«⁴⁸ Papa Franjo kaže da »u određenim slučajevima to može uključivati također i pomoć sakramenata«.⁴⁹

3. *Posredovanje i usmjeravanje u slučaju postojanja pravnoga temelja za pokretanje parnice.* Ako se u razgovoru otkrije da postoji *pravni temelj* za pokretanje parnice o ništavosti ženidbe i da postoje dostatni dokazi, vjerniku se može predložiti: 1) *pokretanje sudskoga postupka utvrđivanja ništavosti ženidbe* ako je ženidba nepovratno propala tako da je nemoguće ponovno uspostaviti bračni suživot (usp. kann. 1671 – 1691), 2) *ukrjepljenje ništave ženidbe* ako ženidbeni drugovi žele nastaviti bračni suživot i ako je ukrjepljenje u tom slučaju moguće (usp. kann. 1156 – 1165). Ako se predloži *pokretanje parnice*, tada treba pružiti i informaciju da se parnice za proglašenje ništavosti ženidbe rješavaju *samo sudskim*, a ne upravnim putem. Prema važećim propisima, parnice za proglašenje ništavosti ženidbe mogu se voditi na tri načina: a) redovitim sudskim postupkom; b) kraćim postupkom pred biskupom; c) postupkom na temelju isprave. Sud ne može rješavati nijednu parnicu bez podnesene tužbe, a tužbu mogu podnijeti *ženidbeni drugovi* ili *promicatelj pravde*. Vlastiti župnik ili župnik vjenčatelj ne mogu podnijeti tužbu.⁵⁰ Tužbi je također

Pastoralno djelovanje s rastavljenima i civilno vjenčanima prema pobudnici *Amoris laetitia*, u: *Diaconensia* 25(2017.)2, 285–301. O interpretaciji VIII. poglavlja Pobudnice koju daje jedan od kano-nista vidi: F. COCCOPALMERIO, *Il capitolo ottavo della Esortazione apostolica post sinodale Amoris laetitia*, Città del Vaticano, 2017.

⁴⁶ AL, br. 300, bilješka 336.

⁴⁷ Usp. FRANJO, *Evangelii gaudium – Radost Evanđelja. Apostolska pobudnica biskupima, prezbiterima i đakonima, posvećenim osobama i svim vjernicima laicima o naviještanju evanđelja u današnjem svijetu*, Zagreb, 2013.

⁴⁸ AL, br. 305.

⁴⁹ AL, br. 305, bilješka 351.

⁵⁰ Ako župnik stekne moralnu sigurnost da je neka ženidba ništava i njezina je ništavost razglašena, npr. o ništavosti *svi pričaju*, treba o tome obavijestiti biskupa ili promicatelja pravde. Pastir je pozvan pomoći pri sastavljanju tužbe, ali se na tužbu nikad ne smije potpisati.

potrebno dodati priloge.⁵¹ Tužbu je potrebno dostaviti mjerodavnom sudu, a u parnicama o ništavosti ženidbe, koje nisu pridržane Apostolskoj stolici, mjerodavni su: 1. sud mjesta u kojem je slavljena ženidba; 2. sud mjesta u kojem jedna ili obje stranke imaju prebivalište ili boravište; 3. sud mjesta u kojem se stvarno treba prikupiti većina dokaza (usp. kan. 1672).⁵²

4. *Pružanje pastoralne blizine tijekom odvijanja parnice.* Predajom, urudžbiranjem, tužbe mjerodavnom sudu završava pastoralna istraga (*predprocesna faza*) i počinje *sudska faza postupka* u koju su uključeni sudci, branitelj veze, bilježnik, a od slučaja do slučaja promicatelj pravde, zastupnici i odvjetnici, vještaci, tumači i dr.⁵³ U sudskoj fazi postupka pastir je i dalje pozvan vjerniku iskazivati blizinu i pomoć savjetom, pružiti adekvatnu informaciju, pomoći sudu u utvrđivanju istine, a što se može sažeti na sljedeći način: 1. pratiti stranku tijekom odvijanja sudskoga postupka; 2. odazvati se, ako to slučaj zahtijeva, na sudsko saslušanje; 3. pomoći sudu u utvrđivanju istine; 4. napomenuti strankama da ne planiraju slavje nove ženidbe prije nego što presuda postane izvršna; 5. pojasniti svrhe postavljanja zabrane sklapanja nove ženidbe te kad i kako se zabrana može otkloniti.⁵⁴

Umjesto zaključka

Imajući u vidu sve ostavljene, rastavljene i razvedene vjernike, zapaža se da samo manji broj dvoji o valjanosti svoje ženidbe ili je uvjeren u njezinu ništavost, zapravo,

⁵¹ Neki od priloga koje je potrebno priložiti tužbi jesu: 1. vjenčani list iz župe vjenčanja (*original*); 2. postupak za ženidbu iz župe vjenčanja (*preslika*); 3. presudu brakorazvodne parnice općinskoga suda (*preslika*); 4. krsni list tužitelja/tužiteljice (*original*); 5. krsni list tužene stranke (*original*); 6. svjedočanstvo o istinoljubivosti i vjerodostojnosti, tj. preporuka vlastitoga župnika za tužitelja/tužiteljicu; 7. popis svjedokâ, s podacima o svakom svjedoku (ime, prezime, adresa i telefon, u kakvom je odnosu tužitelj/tužiteljica sa svjedokom, npr. jesu li rodbina, prijatelji, poznanici) te što pojedini svjedok može posvjedočiti s obzirom na *kanonski razlog* ništavosti ženidbe; 8. ako tužitelj/tužiteljica želi postaviti sebi zaštitnika ili odvjetnika već od trenutka podnošenja tužbe, uz tužbu je potrebno priložiti i punomoć za zastupanje te pristanak zastupnika ili odvjetnika.

⁵² Vidi više: L. BOLJAT, J. ŠALKOVIĆ, *Priručnik za provedbu pastoralne istrage i pripremu parnice proglašenja ništavosti ženidbe*, 165–178.

⁵³ Nije naodmet podsjetiti da je svim službenicima suda, osim odvjetnicima, zabranjeno sudjelovati u pastoralnoj istrazi i obavljati savjetodavne razgovore. Ako pri sudu postoji ured ili osoba, tako da svatko slobodno i bez odlaganja može dobiti savjet o mogućnosti i načinu postupanja za pokretanje parnice o ništavosti ženidbe i ako tu »službu obnašaju službenici suda, oni ne mogu sudjelovati u parnici niti kao suci niti kao branitelji veze«. PAPINSKO VIJEĆE ZA ZAKONSKE TEKSTOVE, *Dostojanstvo ženidbe. Uputa koju treba održavati na biskupijskim i međubiskupijskim sudovima u vođenju parnica ništavosti ženidbe*, čl. 113, § 2, Zagreb, 2010., 81.

⁵⁴ Vidi više: L. BOLJAT, J. ŠALKOVIĆ, *Priručnik za provedbu pastoralne istrage i pripremu parnice proglašenja ništavosti ženidbe*, 195–197.

tek manji dio ima pravni temelj za pokretanje parnice proglašenja ništavosti ženidbe.⁵⁵ Iako pobudnica *Amoris laetitia* po sadržaju, svrsi i cilju nije prvotno usmjerena na temu ništavosti ženidbe, u broju 244 ipak nalazimo koristan sadržaj koji se odnosi na provedbu reforme kanonskoga postupka, posebno na pružanje *obavijesne, savjetničke i posredničke službe* u prethodnoj istrazi za parnicu proglašenja ništavosti ženidbe. Naime dobro obavljena pastoralna istraga trebala bi pridonijeti bržem vođenju sudskoga postupka u kojem istina o svetom ženidbenom vezu treba zasjati u punom i pravom svjetlu, i to na temelju spisa i dokaza, a ne »pastoralnoga milosrđa« koje bi isključilo pravdu i istinu.

Kao što je *prethodna istraga* svojevrsno »posebno pastoralno razlučivanje« o tome postoji li u nekom konkretnom slučaju pravni temelj za pokretanje parnice, kakve su mogućnosti dokazivanja, kako odrediti mjerodavni sud, što sve mora sadržavati tužba, što treba priložiti uz tužbu i drugo, tako je i samo odvijanje parnice (redovitim sudskim postupkom, kraćim postupkom pred biskupom ili postupkom na temelju isprave) »sudsko razlučivanje«, odnosno utvrđivanje istine o svetom ženidbenom vezu. O sudskom tijeku utvrđivanja ništavosti ženidbe pobudnica *Amoris laetitia* ne govori ništa jer je sudski tijek reguliran Zakonikom kanonskog prava, odnosno dvama nedavnim dokumentima, motuproprijem *Blagi sudac Gospodin Isus* i motuproprijem *Blagi i milosrdni Isus*.

Postojanje pravnoga temelja za prihvaćanje tužbe i pokretanje parnice samo po sebi ne znači da će doći i do proglašenja ništavosti ženidbe. Onaj tko tvrdi da je sklopio ništavu ženidbe treba to i dokazati (usp. kan. 1526). U slučaju da se u sudskom postupku ne utvrdi ništavost ženidbe, pobudnica *Amoris laetitia* tim vjernicima ne zatvara put praćenja, razlučivanja i integriranja slabosti vjernika koji je predviđen u VIII. poglavlju pobudnice (br. 291 – 312), nego štoviše, za pojedinačne slučajeve nudi mogućnost pristupa duhovnim dobrima, sakramentima pomirenja i euharistije.⁵⁶ Nedvojbeno je da mogućnost pristupa duhovnim dobrima, osim vremenskoga

⁵⁵ Prema podacima Državnoga zavoda za statistiku Republike Hrvatske, u 2013. godini u Republici Hrvatskoj bilo je 19 169 sklopljenih, a 5992 razvedenih brakova. Usp. DRŽAVNI ZAVOD ZA STATISTIKU REPUBLIKE HRVATSKE, *Statistička izvješća 1519/2014.*, Zagreb, 2014., 10. Svaki razvod na građanskom području ne znači da je riječ i o ništavoj ženidbi na kanonskom području. Crkveni sudovi u Hrvatskoj (u Đakovu, Rijeci, Splitu i Zagrebu) na godišnjoj razini zaprimaju između 150 i 200 tužbi o ništavosti ženidbe. Statističke podatke za primjerice Međubiskupijski sud prvoga stupnja u Zagrebu vidi na: MEĐUBISKUPIJSKI SUD PRVOGA STUPNJA U ZAGREBU, Statistički podaci, dostupno na: mszg.hr/međubiskupijski-sud-i-stupnja-u-zagrebu/statisticki-podaci (5. 12. 2019.). O uzrocima i posljedicama rastave i razvoda u Hrvatskoj vidi: P. ARACIĆ, *Trauma rastave i razvoda braka i obitelji. Uzroci i posljedice. Kako dalje?*, Osijek, 2016., 17–31.

⁵⁶ Taj se put čini posebno otvorenim onim vjernicima koji su u »savjesti uvjereni u ništavost ženidbe«. O tome više vidi: M. J. ARROBA CONDE, *Il Vangelo dell'Amore: tra coscienza e norma. Aspetti canonici*, 11. studenoga 2017., dostupno na: famiglia.chiesacattolica.it/wp-content/uploads/

hoda (razdoblja promišljanja i pokore), na putu razlučivanja mora biti u skladu s naukom Crkve i biskupovim smjernicama. Zasad u Crkvi u Hrvatskoj nisu donesene smjernice Hrvatske biskupske konferencije ni pojedinoga biskupa.⁵⁷ Opravdano je očekivati njihovo donošenje, a pastoralni izazov zbog novosti pristupa prema ostavljenim, rastavljenim i razvedenim vjernicima postaje tim veći.

sites/23/2017/11/10/Relazione-Arroba-Conde.pdf (16. 12. 2019.); S. BERLINGÒ, La convinzione della nullità del proprio matrimonio: riflessi sull'ordinamento processuale, u: RAZNI AUTORI, *Diritto canonico e Amoris laetitia*, Città del Vaticano, 2019., 171–198.

⁵⁷ Usp. AL, br. 300.

THE NULLITY OF MARRIAGE IN THE LIGHT OF AMORIS LAETITIA: EXPECTATIONS AND CHALLENGES FOR JUDICIAL PASTORAL

Josip ŠALKOVIĆ* – Elizabeta TURČEK**

Summary: *Some of the abandoned, separated, and divorced believers doubt the validity of their marriage or are convinced of its nullity. For them, canon law provides cases to declare the nullity of marriage (Can. 1671 – 1691). In 2015, Pope Francis reformed the canonical procedure for cases to declare the nullity of marriage. The topic of »the nullity of marriage« in this paper is discussed in the light of the post-synodal apostolic exhortation of Pope Francis Amoris Laetitia from 2016. Under number 244 of the exhortation, the topic of the nullity of marriage is approached in view of the recent reform of the canonical procedure, especially regarding the need for »special discernment« of matrimonial situations in pre-process or pastoral inquiry in the preparation for a case.*

Keywords: *the nullity of marriage, exhortation Amoris Laetitia, pre-process or pastoral inquiry, information, counseling and mediation service, judicial pastoral care.*

* Full Prof. Josip Šalković, Ph.D., Catholic Faculty of Theology, University of Zagreb, Vlaška ulica 38, P. O. box 432, 10000 Zagreb, Croatia, josip.salkovic@gmail.com

** Elizabeta Turček, MTheol, Inter-Diocesan Tribunal of First Instance in Zagreb, Kaptol 31, 10000 Zagreb, Croatia, elizabeta.turcek@gmail.com